

T É Z I S E K

Szolláth Dávid:
Mészöly Miklós

(Az MTA doktora tudományos cím megszerzésére irányuló pályázathoz)

2023
Budapest

I. A monográfia célkitűzései

A könyv négy állítás igazolására tesz kísérletet.

1. Mészöly Miklós eltérő poétikai felfogások szerint alkotott különböző módokon kiemelkedő műveket.

A monográfia műfaja idegen Mészölytől. Felejthetetlen „monografikus” fikciókat írt Őze Bálintról, Saulusról, Sutting ezredesről, de az ő történetük nyitott, hiányos, nem kerekedik le, és nem is *egy* hang mondja el azokat. A róla szóló könyv legfőbb kihívása munkái poétikai különféleségének egyetlen történetbe foglalása. Van realista és antirealista, van tárgyias és vizionáriusan retorikus, van abszurd és van szociografikus műve. Politikai művésznek indult, akinek évtizedekig a hatalom természete és a világháború emlékezete tartoztak legfőbb kérdései közé, egy olyan korban beszélt hitelesen a hatalomról, amikor arról csak hazugságokat lehetett kinyomtatni. Mégis egy olyan korszak emelte fel, tette az ezredvég egyik legünnepeltebb magyar írójává, amelynek legfőbb törekvése a művészet politikumtól való függetlenítése volt. Írt prózát, drámát, esszét, bábjátékot, mesét, ifjúsági regényt, forgatókönyvet, rádiójátékot, verset, számtalan töredéket, prózai miniatúrt. Ez a pálya bizonyosan csak kompromisszumok árán zárható a monográfia műfaji keretei közé.

Igyekeztünk tehát lazítani a monografikus kereteket. A könyvnek egyetlen hőse lesz, a címszereplő, de viszonylag sok mellékszereplőt felvonultat, magyar és külföldi kortársakat, főként azért, hogy a pálya iránymódosításait eltérő nézőpontokból érzékeltesse. A kronológiai rend feladása is – legalábbis a gyakori eltérés a művek időrendjétől – ennek tudható be. Vannak ugyan fordulópontok Mészöly pályáján, amelyek segítik a tagolást, mégis az a jellemző az életműre, hogy az eltérő alkotóelvek párhuzamosan vannak benne jelen.

Ezt a változékonyságot, Mészöly munkásságának alakulásait közelről figyelő Béládi Miklós így írta le 1981-ben:

A *Sötét jelek* című, 1957-ben megjelent kötetétől kezdve szinte mindig mást csinált, mint amit előre kiszámítani vagy várni lehetett tőle. Egy író, aki nem tartja meg saját stratégiáját sem, hanem örökké a pályamódosításon töri a fejét, s nem vonul megtalált új eszközeivel védett öbölbe, hogy a bevált patronokkal egyre-másra gyártsa a könyveket, ehelyett folyton meglepetésekkel áll elő – idegesítő jelenség, nem fér bele az írópályák szentesített sablonjába.¹

2. Mészöly volt korának egyik legeurópaibb magyar írója.

Mészöly Miklós prózai életműve több világirodalmi irányba is nyitott, ami az 1945 utáni magyar prózában a legkevésbé sem volt általánosnak mondható. A szellemi elzárkózás évtizedeiben, amikor a kultúrpolitika a szovjet szocialista realizmust tekintette először kötelező, később irányadó mintának, ez különösen nagy jelentőséggel bírt. A nyitottság alternatívakeresést jelentett. Az ötvenes években szinte elnémulásra, később sokáig defenzívába kényszerült a magyar irodalom modern tradíciója, amely a kortárs világirodalommal folytatott párbeszéd során alakította ki a maga esztétikai normáit, és amelyet legmarkánsabban a *Nyugat* és a *MA* képviselt. Mészöly az ekkoriban háttérbe szorított

¹ BÉLÁDI Miklós, „Az epika megtisztítása és felvezetése”, *Jelenkor* 24, 1 (1981): 1–6, 1.

modernizmus-eszmény kevés megmaradt (és itthon maradt) átmentőinek egyike. „Tehát bizonyos mértékig ő egy láncszem volt, valamilyen folytonosságot képviselt...”² A radikális újító Mészöly úgy vált hagyománykövetítővé, hogy átmentette az újítás hagyományát.

A franciául és németül olvasó Mészöly munkássága azon kevés korabeli életmű közé tartozik, amelynek vizsgálatából már az ötvenes években sem lehetett kihagyni a világirodalmi kontextust. Pályája a lemaradottsággal kapcsolatos mindenkori szorongások cáfolata, miközben a „felzárkózni igyekvő sznobság” is idegen volt tőle. Mészöly nemcsak a modernség követelményének, de a kortárs modern jelenségeknek is a közvetítője. Munkássága igen különböző szinkrón jelenségekkel hozható összefüggésbe, de az összefüggés nem az irodalmi hatás gyanútlan és adaptív logikája, hanem az értelmezés, a vita, a dialógus, valamint a kulturális fordítás és kontextusváltás összetettebb mechanizmusaival írható le.

Az életmű sokfélesége itt látható csak igazán. Mészölynek volt köze az egzisztencializmushoz, az abszurdhoz, a *nouveau roman*hoz, a mágikus realizmushoz. Tökéletesen beszéli ezek formanyelvét, mégsem sorolható egyik irányzatba sem. Vigyázott rá, hogy mindig csak korának legprovokatívabb modernizmusaival álljon szóba. Mindvégig megőrzött, de többnyire rejtett humanizmusához hívta meg a huszadik századi abszurd legnagyobb kísértőit, Kafkát, Camus-t és Beckettet, náluk kisebb kaliberű csábítókat nem tekintett vitapartnernek. Stílusa olyan egyéni volt, alapkérdéseiben olyannyira állhatatos maradt, hogy nyugodtan írhatott egymástól homlokegyenest különböző formanyelvek szabályai szerint, semmi nem veszélyeztette eredetiségét. Évtizedeken keresztül nem vették észre, hogy számos műve elődszövegek átírata. Írt két abszurd drámát, *azonnal* reagálva a párizsi Théâtre de l’Absurd-re, amikor itthon ilyesmiről még álmodni sem mertek a Mesterházi Lajost játszó színházak. Egzisztencialistaként vádolták, s a kultúrharc közben nem tűnt fel, hogy ezek a darabok úgy végződnek, mint *Az ember tragédiája*: „ember küzdj, és bízva bízzál”. Camus algériai sivatagját felcserélte a hortobágyi nap verte pusztára, aztán Saul palesztinai sivatagjára. Három „filozófiai pusztaság”, a kivetettség tájai, melyek fölött ugyanaz a „billió wattos” nap lángol, de míg Meursault ezt szórakozott hedonistaként voltaképp élvezi, addig az ő Saulját a nap szárazra és forróra perzseli, végül megvakítja. Később a narrációt a leíró funkcióra szorította vissza, majd felvevőgéppé változtatta, a francia *új regény* nagyjaival kelve versenyre az elbeszélés redukálásában. Tette ezt abban a meggyőződésben, hogy a látás semlegesítése végső soron nemcsak lehetetlen, de embertelen vállalkozás is. Megint egy elsajátított formanyelv, amit filozófiai implikációinak *ellenében* működtet. Végül, amikor már nagy formaszéltető művei megdicsőültek, akkor *visszatért a múlthoz*, és elkezdett *történeteket mondani, mitológiát fabrikálni*, látszólag tehát csupa olyasmit csinált, ami ellen korábban hadba indult. Ekkor a példát, vagy inkább a kihívást a latin-amerikai *boom* jelenti. Úgy gondolta, hogyha García Márqueznek sikerült Kolumbia karibi partvidékének helyi történeteiből világirodalmat csinálni, akkor erre Közép-Európa múltja, kultúrája is tökéletesen alkalmas. Az életmű a vége felől nézve is rendhagyó. Nála az ún. „öregkori műveket” sem az összegzés, a meglévő elmélyítése és betakarítása jellemzi, hanem az újabb impulzusok keresése.

Egy szerzői monográfia műfajából adódóan a „teljes lefedettség” illúzióját kelti, noha természetesen kénytelen szelektálni. A válogatás kényszere egy olyan munkában különösen fájó, amelyik a sokféleség felmérését tűzi zászlajára. Noha a felsoroltak Mészöly poétikájának elhagyhatatlan kortárs vitapartneri, az összehasonlítás spektruma ennél jóval szélesebbre is nyitható, Borges, Dosztojevszkij, Faulkner, Flaubert, Hrabal, Ionesco, Kavafisz, Pessoa munkássága ígérezik további kutatások számára ígéretes nyomvonalnak. Mészölynél a nemirodalmi impulzusok legalább annyira megtermékenyítőek voltak, mint az irodalmiak. A heterogenitás itt válik csak igazán uralhatatlanná. Che Guevara naplójától a teológiai irodalomig, a modern fizikától a folklórtanulmányokig, az egzisztencialista filozófiától a XIX. századi

² Szegedy-Maszák Mihály, in DÉR Asia és GERÖCS Péter, „privát mézőly”, *Forrás* 44, 2 (2012): 3–27, 8.

divatlapokig a legkülönbözőbb forrásokat építi be műveibe, és olykor egészen váratlan útvonalakon kanyarog esszéinek észjárása.

3. *Mészöly nemcsak művei önértéke miatt, hanem a magyar próza alakulástörténete szempontjából is kiemelkedően fontos szerző.*

A közelmúlt magyar irodalomtörténetének legendás ténye Mészöly műveinek inspiratív szerepe nagyjából két írónemzedék indulásakor. Hosszú felsorolás következik, afféle invocáció: Sándor Iván, Tandori Dezső, Tolnai Ottó, Nádas Péter, Pályi András, Bereményi Géza, Grendel Lajos, Esterházy Péter, Kukorelly Endre, Parti Nagy Lajos, Krasznahorkai László, Németh Gábor, Zalán Tibor, Szijj Ferenc, Márton László, Kőrösi Zoltán, Darvasi László, Szilasi László, Péterfy Gergely. Ezekben az írókban az a közös, hogy számukra Mészöly, ha nem is egyforma mértékben, de mindenképp vonatkozási pontot jelent. Ottlikkal, a generációjának másik mesterével szemben Mészöly reagált az akkori fiatalokra, olvasta kézírataikat, vitázott velük, segítette őket publikációhoz, ösztöndíjhoz jutni, bemutatta őket külföldi közönségnek.³ Az interjúk, a megemlékező szövegek és a visszaemlékezések, de legfőképp műveik dialógusa alapján Nádas Péterrel lehetett legintenzívebb szellemi kapcsolata.

Az írók kapcsolattörténeti legendáriuma mellett azután ott van az az irodalomkritikai konszenzus is, mely szerint Ottlik és Mészöly (illetve mellettük Mátyás, esetenként Örkény, Szentkuthy) művei kínálták a legközvetlenebb kapcsolódási pontokat az irodalmi hagyományhoz a hetvenes, majd a nyolcvanas évek induló prózaírói számára. Konszenzus volt ez, hisz oly nagy hatású értelmezők osztották, mint Albert Pál, Béládi Miklós, Balassa Péter, Karátson Endre, Kulcsár Szabó Ernő, Szegedy-Maszák Mihály, Szörényi László, Thomka Beáta – és még sorolhatnánk hosszan, folytatva az invocációt értelmezők hosszú sorával. S ha ezt felidézünk, csak azért tesszük, mert úgy tűnik, az utóbbi húsz év számos prózai életműve időközben túlnötte Mészölyt. Nem minőségi különbségre utalunk – a könyv összehasonlító elemzéseiben is kerülni fogjuk művek, szerzők versenyeztetését –, hanem a mai olvasói preferenciák változásaira, az irodalomtörténeti emlékezet alakulásaira, vagy azokra a kézzelfoghatóbb nemzetközi sikerekre, amelyeknek a fordításokban is megjelent Mészölyművek végül nem jutottak a közelébe. A felsorolt szerzők mára élő klasszikusok lettek, a generációváltásban Mészöly emléke mintha halványodott volna. A kritika konszenzusa nem kérdőjeleződött meg, csak már nem tűnik olyan fontosnak. Erről persze a legkevésbé sem a Mészölyről gyakran író, nyilatkozó szerzők tehetnek.

Amikor Mészölyről mint hajdani közös viszonyítási pontról beszélünk, akkor ez semmiképp nem annak burkolt megfogalmazása kíván lenni, hogy mindenki Mészöly köpönyegéből bújt volna ki. Az efféle hatástörténeti elbeszélések és eredetmítoszok mindig elfogultak. Inkább abban bízunk, hogy az útvonal visszafele is bejárható. A könyvben a Nádas, Esterházy, Márton, Darvasi prózájából nyíló – és igen különböző Mészöly-vidékekre vezető – utakat keressük, de ennek a Mészöly-mű közel hozása, nem a Mészöly-hatás bizonygatása a célja.

A következő generációk hajlandósága a Mészöly-próza értelmezésére az életmű maradványának legbiztosabb jele. Ám azt is feladatunknak tekintjük, hogy amennyire lehet, *menjünk elé* a nagyjából a nyolcvanas években kialakult Mészöly-kánonnak. Mi az, ami épp azért nem látszik ma az életműből, mert az erős Mészöly-hagyományok eltakarják? Ennek érdekében vizsgáljuk a Mészöly-recepció első nagyobb, a hatvanas évek végén induló hullámát, amelyet erősen befolyásolt a hivatalos marxista kritika diszkurzusrendje. A monográfia törekvése, hogy Mészöly korabeli fogadtatásának prózafordulat előtti terminusait is értelmezze.

³ Lásd pl. MÉSZÖLY Miklós, „Bevezető egy irodalmi esthez” (Pécs: Jelenkor, 2006), 473–478. (Bereményi Gézát, Esterházy Pétert, Hajnóczy Péter, Lengyel Pétert és Nádas Pétert mutatta be 1979-ben bécsi közönségnek.)

A történeti, kulturális, irodalmi kontextusok figyelembevételével ismerhetők meg a különböző pályaszakaszok különböző tétjei, és a rejtettebb forrásokból várhatók a Mészöly-képet módosítani képes adalékok. Mészöly műve gyakran volt kritikai ütközőpont, sőt olykor csatamező. Mészöly művei módosították a prózakritikai normákat, és ennek az ő életművén túlmutató jelentősége is van.

Nem gyakori, hogy egy író az irodalmi mező egymással kevésbé érintkező, esetleg egymással vetélkedő értelmezői közösségeiben egyaránt fontos hivatkozási pontnak számítsaon, méghozzá már életében. Mészöly már a nyolcvanas években is olyan értelmiségi köröknek volt nagy becsben tartott szerzője, akik egyébként az ellenzéki sávon túl nem sokban értékelték egyet egymással. Ez annál is inkább figyelemre méltó, mivel Mészöly széles körű, mondhatni, általános elismertsége mellett sosem volt igazán népszerű író. Bár a következő megállapítás sokszor hangzott el támadásként, mégis van abban igazság, hogy Mészöly *irodalmi szerző* maradt. Kevés fontosabb, kétségbevonhatatlanabb életműve van a félmúlt magyar prózájának, de kiugró könyvsikernek, irodalomszociológiai értelemben vett „generációs kötelező olvasmánynak” egyik műve sem nevezhető. Az ő életművében nincs „*Iskola a határon*”, „*Régi idők mozija*”, „*Tóték*” és pláne nincs „*Abigél*”, azaz nincsenek olyan művek, amelyekre azok is szeretettel emlékeznek, akik egyébként ritkán vagy sosem olvasnak kortárs irodalmat, és jellemzően legfeljebb valamilyen (film, tévés, színházi) adaptáció formájában találkozhatnak vele. Paradoxonként fogalmazva: Mészöly *általánosan elfogadott* mégis *exkluzív szerzője* a magyar irodalomnak. Életműve példája a modern művészet és a közönség közötti mindenkori szakadásnak.

Vannak olyan írók a magyar irodalomban, akik soha nem váltak igazán népszerűvé, soha nem emlegették őket a fősodorban, és mégis ott tartják számon őket a legnagyobbak között. A magyar irodalom igazán jó ismerői (bár az is kérdés, hogy kik azok, hogy mi módon lehet szert tenni az *arbiter elegantiarum* címre, de tudjuk, hogy vannak ilyenek), azok Mészölyt a huszadik század második felének legnagyobb magyar írójaként tartják számon.⁴

4. Thomka Beáta 1995-ben megjelent Mészöly-monográfiája óta sok év telt el, időszerű kísérletet tenni új áttekintésre.

Azóta sok minden történt a Mészöly-filológiában és -kritikában, nem kis részben Thomkának köszönhetően. Megjelentek például Mészöly műhelynaplói, levelezései (szerkesztőivel: Tüskés Tiborral, Szederkényi Ervinnel, valamint feleségével, Polcz Alaine-nel). Polcz Alaine nemcsak népszerűbb lett időközben Mészölynél, de már jelentős szakmai érdeklődés övezi munkásságát, és ez is változtat a látásmódon. A szakirodalom is jelentősen gazdagodott azóta, értelmezők új generációja jelent meg, akik új szempontokat hoztak, máshova tették a hangsúlyokat. Felértékelődött az intertextualitás és a medialitás nézőpontja, írtak filmtudományi és kognitív poétikai tanulmányokat, hangsúlyosabbá váltak a Nádas- és a Mészöly-életmű érintkező kérdései. Ám továbbra is kevésbé látható a korai pályaszakasz, az életmű politikuma, hatalomértelmezése. Cikkek, könyvek, tematikus folyóiratszámok sokasága szolgáltat friss látásmódokat az újabb áttekintéshez.

⁴ MÁRTON László, in DÉR és GERŐCS, „privát mészöly”, 12.

II. Fogalmi áttekintés

Hogyan ábrázolható az életmű sokfélesége? A mézőlyi heterogenitás olyan leírására teszünk kísérletet a könyvben, amely igyekszik felismerni és lehetőség szerint minél kevésbé csökkenteni a heterogenitást, amelyet leír. Az ehhez a vállalkozáshoz választott fogalmak összefüggéseit mondjuk el az áttekintésben.

Az *integritás* nem sajátosan esztétikai vagy poétikai fogalom, hiszen nemcsak a műalkotásnak, de bármilyen más komplexitásnak a teljesértékűségét, hiánytalanságát is jelentheti. Poétikai, esztétikai értelemben vett integritás alatt a könyvben azt értjük, hogy a mű *valamiképpen* eléri a teljességet, kitölti a saját kereteit. Az integritás eszménye a – különböző esztétikatörténeti korszakokban és elméletekben sokféleképpen meghatározott – teljesértékű, zárt műalkotás formaegysége. A műforma *dezintegrációja*, – amit Mészöly hatvanas–hetvenes évekbeli műveinek közös jegyeként fogunk kiemelni – ennek ellentéte.

Azért nem hivatkozunk itt kínálkozó esztétikai vagy irodalomelméleti meghatározásokra, mert féltő, hogy az átvett fogalmi keret hozná magával a maga esztétikatörténeti narratíváját, normáit, kiválasztási elveit, s úgy ítéljük, hogy a kínálkozó megoldások mindegyike redukálná az életmű jelzett sokféleségét. Különböző modernitás-értelmezések volnának csatolhatók a fogalompárhoz. Lehetne például az integratív művet *klasszikusnak*, a dezintegrációt *modernnek*, esetleg *avantgárdnak* tekinteni, vagy lehetne az integritás utáni nosztalgiát *késő modern*, a műegész dezintegrációját *posztmodern* sajátosságként azonosítani. Élhetnénk *mű* és *szöveg*, *olvasható* és *írható* megkülönböztetésével, felmerülhet a *dekonstrukció* fogalma. Ezek mellett komoly érvek szólnak, nem is vitatjuk őket. Ebben a kérdésben azonban nem követjük a Mészöly-recepcióban felkínált és sokszor valóban csábító utakat, mert igyekszünk – amennyire csak lehet – az életmű heterogenitása mellett kitartani, és megkímélni az irodalomtörténet-írás mesternarratíváinak szelektív szempontjaitól. (Belátva és tudatosítva azt is, hogy persze *minden* értelmezés szükségszerűen reduktív és szelektív.)

Balassa Péter a redukcionista-nominalista „új próza” főművének látta az 1976-os *Filmet*, Kulcsár Szabó Ernő nem kevesebbet, mint a magyar próza posztmodern fordulatának bekövetkeztét kötötte az 1975-ös *Alakulásokhoz*.⁵ Mindkét értelmezési irány jelentős formáló hatással volt Mészöly befogadására, rengeteg felismerést köszönhetünk nekik, és ez a könyv is nagyon sokban adósuk. Ám egyrészt Mészöly modernista humanizmusának vagy posztmodernizmusának kimutatására ma már nincs szükség – épp a jelzett értelmezéseknek köszönhetően. A vitakérdés nem tűnik már aktuálisnak, jelentősége nagy, de egyre inkább kritikátörténeti. Másrészt a Mészölyt a nyolcvanas–kilencvenes években kanonizáló narratíváknak – több évtized távlatából – már a kára is látszik. A monográfia ezért kitüntetett figyelmet fordít az életműnek a korábban kevésbé figyelembe vett, a kanonizáció során kiszelektált részeire és aspektusaira. Most csak a korai Mészölynél maradvák: ott vannak realista remeklései, abszurd kísérletei, háborús novellisztikája, sokáig észrevétlen intertextuális műveletei, korábban sokat tárgyalt, de mára elfelejtett hatalomanalízisei, a parabolisztikus beszédmódok számos változata. És ott van a végül is sikerrel túlélő *szilencium*, ahogy ott vannak a politika és az irodalom hidegháborújának ma is tanulságos nyomhagyásai. A korlátozott nyilvánosság, ami nem leválasztható „külsődlegesség”, „kontextus”, hanem esztétikai tényező,

⁵ BALASSA Péter, „A cselekmény rejtélye mint anekdotikus forma”, in *Észjárások és formák*, 1985, 105–127, 114; KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A magyar irodalom története, 1945–1991* (Budapest: Argumentum, 1993), 121. A hetvenes évek közepének Mészöly-műveiért nem csak ez a két kánonjavaslat verseng. Kukorelly Endre szerint a *Film* a magyar neoavantgárd egyik csúcsteljesítménye (a másik Erdély Miklós *kollapszus orv.* kötete). KUKORELLY Endre, *Porcelánbolt. Kedvenxcekről. Olvasókönyv* (Budapest: Jelenkor, 2016). E művek jelentőségét mi sem jelzi jobban, mint hogy egészen eltérő irodalomszemléletek alapján tekintik a korabeli magyar próza csúcsteljesítményeinek.

a mű nyelvének része. Ott van tehát az első húsz év jórészt a nyolcvanas–kilencvenes évek óta elfelejtett sokfélesége, más szóval gazdagsága. E korszak művei a világháború, a kitelepítések, a Rákosi-korszak traumatikus tapasztalatainak elbeszélhetőségét kutatják, különös érzékenységgel figyelve a korlátozott emlékezet és a kisajátított nyelv visszanyerhetőségének tétjeire. Megkockáztatható, hogy az ötvenes–hatvanas évek jórészt elfelejtett pályaszakasza épp az utóbbi húsz év magyar prózájának emlékezeti fordulata után válik újra megszólíthatóvá.

Az imént csak annyit mondtunk, hogy az integratív mű *valamiképpen* eléri a teljességet. Azért hagytuk egyelőre üresen, hogy *hogyan* lehet egy mű integratív (vagy dezintegratív), mert ez különféle szinteken valósulhat meg. A heterogenitás iránti nyitottság érdekében minél több változót próbálunk meg figyelembe venni a mű integritásának vagy dezintegritásának megfigyelésekor:

- Az elbeszélő integritása. Pozíciójának rögzítettsége, azonosíthatósága.
- A szubjektum integrálhatósága és annak korlátai.
- Az elbeszélő teljes vagy korlátozott tudása, megbízhatóságának kérdése.
- A történet lekerekítettsége vagy hiányai, nyitottsága.
- Történet és elbeszélés viszonyának problémátlansága vagy reflektáltsága.
- Történetközpontúság, cselekményesség vs. elbeszélés-központúság, a történet ironizálása, banalizálása.
- A cselekményvezetésben a kauzalitás, a motiváció, szemben a motiválatlansággal, a cselekményelemek mellérendelésével.
- Az időszerkezet áttekinthetősége, szemben az idősíkok rekonstrukciójának megnehezítésével. Múltfikciók történelmi „azonosíthatósága” vagy absztrakciója.
- Leírás illusztratív szerepe, motiváltsága, alárendelése vagy önállósodása, figuratívvá válása, esetleg lecsupaszítása, demotiválása.
- Az elbeszélő világ integritása, pl. térszerkezetének átláthatósága, kiismerhetősége vagy bizonytalansága.
- Műfaji kódok visszaigazoló vagy szubverzív használata, megfelelés a narratív mintáknak, vagy eltérés azoktól.
- Általában a feltételezhető olvasói várakozások beteljesítése vagy kisiklása.
- Asszimilatív vagy idegenítő intertextualitás.
- Architextusok, cselekményklisék, narrációs toposzok, klasszikus minták adaptív vagy transzgresszív használata.
- A stílus homogenitása vagy változékonysága, a mű nyelvi természetének jelzetsége.
- A figuratív nyelv illusztratív alárendelése vagy önállósodása.
- A mondatok és a nagyobb szövegegységek (bekezdés, fejezet stb.) ritmusának, tagolásának fegyelmezettsége vagy kiszámíthatatlansága.
- A szövegrészek szervessége, alárendelése vagy epizodikussága, széttartása, töredezettsége.

Ezek a változók a monográfia interpretációs eszköztárának gyakran használt elemei. Mint az eddigiek alapján már nyilvánvaló, integráció és dezintegráció viszonyfogalmak, amelyek változást, tendenciát hivatottak érzékeltetni.

A poétikai változatosság áttekintésére a következő a javaslatunk: A legkorábbi zsenyéket nem számítva, a pálya első szakasza – a *Koldustánctól*, a *Sötét jelek*-kötettől, a *Magasiskolán*, a *Jelentés öt egérről* darabjain, a két drámán át az első két regényig, *Az atléta haláláig* és a *Saulusig* – leírható közös fogalmi keretben. Ezekben a negyvenes évek végétől a hatvanas évek második feléig keletkezett művekben a műfaji és narratív integráció és az attól való elmozdulás – a dezintegráció – dilemmája figyelhető meg. A szerves, egységes művektől az oldottabb, fragmentáltabb, zavarba ejtőbb narrációig, a motivált leíró poétikától a széttagoló, tárgyias leírás vállalása felé halad az életmű. Azt mondjuk „halad”, de a sokféleség redukálhatósága a „forma felbomlásának” narratívájával csak viszonylagos. Egyrészt azért,

mert akadnak nem beilleszthető művek, másrészt és legfőként azért, mert a művek formálásmódja közötti különbségek jelentős része nem illeszthető be ebbe a „történetbe”. A *Saulus* erősen metaforikus, „projektív” leírásai tökéletesen ellentétesek a rákövetkező regény, a *Pontos történetek, útközben* tárgyias, filmszerű képi világával, ugyan mindkettő dezintegratív hatású, de ebből a szempontból nem illeszthetők sorba, az egyik nem „dezintegratívabb” a másiknál.

A forma felbomlásának „története” mellett szóló legnyomósabb érv a „történet” végén található. Az *Alakulások* (1975) és a *Film* (1976) után az integráció igénye visszatér. Ezt a két művet, mint láttuk, a recepció is fordulatnak értelmezi, Mészöly is többször beszélt a *Film* utáni iránymódosítás szükségességéről. Gyakorlatilag ez az egyetlen konszenzusos pontja a Mészöly-pályakép különböző elbeszéléseinek, és ettől lehetetlen és felesleges is volna eltekinteni. E fordulóponthoz hatására látjuk visszamenőleg az előző periódust történetnek. De hangsúlyozzuk, hogy a „forma felbomlása” az 1966 (*Az atléta halála*) és az 1976 (*Film*) közötti évtizednek csak afféle „gyenge” narratívája, mert csak egyetlen, bár fontos szempontból kapcsol össze egyébként nagyon sok tekintetben különböző műveket.

Az első, nagyjából húsz év alakulásait négy segédfogalommal próbáljuk megragadni. Az életmű a *Koldustánctól* és a *Sötét jelek* (1957) kötetétől kezdve felmutatja a (1.) *metonimikus-realista* elbeszélés⁶ konvenciójától való eltávolodás igényének határozott jeleit, vagyis a középső szakasz (*Atléta – Film*) forma-felbontásának már itt is megvannak az „előzményei”. Noha kétségtelenül akadnak olyan művek is, amelyek nem normasértők (pl. a *Három burgonyabogár*, *Teréz krónikája*). Az ötvenes években és a hatvanas évek első felében az alternatívakeresés fő irányai a következők: (2.) *példázatos formálás*; a (3.) *tárgyias-leíró*; és a (4.) *metaforikus narráció*. Ezek a poétikai alternatívák, alapsajátosságok gyakorta *egyszerre* jelennek meg a művekben. Egyazon mű többféle olvashatósága igen korán jelentkezik Mészölynél. Ez nagyban hozzájárul a művek komplexitásához, nyitottá, dinamikussá teszi őket. Változtatni lehet az olvasásmódokat: míg egyik bekezdést szigorúan tárgyiasnak érezzük, a következőt már „sugallatosan” jelképesnek, allegorikusnak vagy metaforikusnak. Igaz, egyes olvasási lehetőségek már csak a korabeli kontextusok mozgósításával hozzáférhetők. A heterogenitás történeti lehetőségeinek feltárása érdekében ezért a *Magasiskola*, *Az atléta halála* és a *Saulus* értelmezéseiben többszemponútú interpretációkkal, „többszörös olvasatokkal” próbáljuk szemléltetni különböző (realista, példázatos) értelmezési lehetőségeiket.

A *Saulus* után bizonyos dilemmák elmaradnak az életműből. A metonimikus narráció nem jelent már leküzdendő feladatot, a példázatosság is háttérbe szorul. Az eddig hasznosnak bizonyuló négy segédfogalom ettől fogva legfeljebb csak alkalmilag használható. Hangsúlyossá válik viszont az elbeszélés önreflexiója, annyira, hogy tekinthetjük a Mészöly-életmű ötödik elbeszélés-poétikai alapsajátosságának. (Ez is mutatja a „forma felbomlása” történetén belüli töréseket, különbségeket.) A történetmondás akadályainak már korábban is voltak jelzései. Az ötvenes–hatvanas években egyrészt a háború elbeszélhetőségének problémájaként adódtak, másrészt a hatalom uralta nyelv használhatóságához, a kimondhatóság határaihoz kötődtek. A történetmondás reflexiója mindkét esetben tematikához kapcsolódott. Az elsőben a pszichés állapothoz, a traumatizált emlékezethez kötődött, a lélektani jellemzés részeként, motiváltan, mondhatni „óvatosan” jelent meg. Itt még nem általában a nyelv a problematikus, hanem „csak” a háború elmondása. Még nem általában hozzáférhetetlen a múlt,

⁶ Olyan elbeszélés, amelyben az események egymásutániságát egyszerű oksági láncolatként fogadja be az olvasó, és amelyben ezzel összefüggésben elbeszélés és történet viszonya nem különösebben problematikus, legalábbis nem jelzetten az. A kérdéshez lásd: JAKOBSON, Roman, „Two Aspects of Language and Two Types of Aphasic Disturbances”, in JAKOBSON, Roman és HALLE, Maurice, *Fundamentals of Language* (The Hague: Mouton, 1956), 53–82.; BARTHES, Roland, „Bevezetés a történetek strukturális elemzésébe”, in *A modern irodalomtudomány kialakulása. A pozitívizmustól a strukturalizmusig*, szerk. BÓKAY Antal és VILCSEK Béla, ford. SIMONFFY Zsuzsanna (Budapest: Osiris, 1998), 527–542, 533. THOMKA Beáta, „Metaforikus folyamatok a regényben”, in *Narráció és reflexió* (Újvidék: Forum, 1980), 36–48.

hanem „csak” a háború törte ketté az időt és sebezte meg az emlékezetet. A másodikban a hatalmi feltételezettség jelzéseiben ragadható meg a történetmondás reflexiója. Amikor a nyelv ideológiai elhasználsága és a mondhatóság cenzurális határai jelentik az akadályt. Amikor „tudjuk”, mi az akadálya egy-egy politikai tabutéma, egy-egy kényes kérdés érintésének, „tudjuk” mire utal egy-egy szófordulat. Amikor Tomi *Az ablakmosóban* az újság érthetetlen halandzsáját olvassa fel, és azt mondja, hogy majd ő fogja írni ezek után a vezércikket saját maguknak. *Az atléta halálában* is azt láthatjuk, hogy az önreflexió motivált és nem független a hatalmi példázattól. Hildi, a fő elbeszélő nem képes úgy írni, ahogyan elvárnák tőle az *állami Sportkiadóban*, ahol megrendelték tőle néhai szerelméről, az élsportoló Őze Bálintról szóló könyvet. Ettől kezdve viszont fokozatosan önállósodik a művek önreflexiója (nem kell, hogy motivált legyen), és fokozatosan az önértelmező mű igénybejelentésévé válik.

Ez egyébként összefügg a példázatosság korabeli szerepével is. A parabola ekkor nem a jelentés rögzítése, korlátozása, hanem épp a jelentés megtöbbszörözése: az éléskamrában megjelenő egerek kiirtását írjuk le, de *közben* a hatalom természetrajzát mutatjuk be. A hetvenes–nyolcvanas évek kritikája később a példázatosságban a jelentés redukcióját látta, de a hatvanas évekbeli Mészöly-művekben ez még az elvárt pártos realizmustól való eltérésként, a jelentés felszabadításaként, többszörözéseként adódik, és éppenhogy hasonló szerepet játszik, mint az önreflexió.

A *Saulussal* tehát sok minden megváltozik. A tartalomjegyzékre vetett pillantás azonban elárulja, hogy mégsem a *Saulus*, hanem a *Magasiskola* után záródik a könyv első nagy egysége. Ezzel azt kívánjuk érzékeltetni, hogy a hatvanas évek során, *Az atléta halálával* és még nyilvánvalóbban a *Saulussal*, integráció és dezintegráció kérdése ugyan eldőlt, az utóbbi javára, ám egyrészt a két regényben a metonimikus narráció épp annak oldódása (*Atléta*) és szemléletes felbomlása (*Saulus*) miatt nélkülözhetetlen szempont marad, másrészt a példázatosságra mindkét regény reflektál, a *Saulus* különösen nagy hangsúllyal. Azaz a hatvanas évek regényeiben még szükség van a négyelemű fogalmi készletre, noha már látszik a változás iránya. A *Saulus* után egyre ritkábban, vagy egyre nagyobb kompromisszumok árán lehet zárt műalkotáseszményeknek megfeleltetni Mészöly műveit. A könyv második nagy egységének ezért lett a forma dezintegrációja a kitüntetett szempontja. A *Pontos történetek, útközben*, a *Nyomozás 1–3.*, az *Alakulások*, a *Film* Mészöly poétikailag legradikálisabb változást hozó művei, a dezintegráció egyaránt jellemzi elbeszélőpoétikájukat, leíró nyelvüket, műfaji, időszerkezeti rendhagyásaikat.

A műegész dezintegrációja bizonyosan összefügg Mészöly *analitikus* gondolkodásmódjával. Ez olyan alapvonása, amely szinte minden keze alól kikerülő íráson felfedezhető: esszében és fikcióban egyaránt, történetmondásban, látványok széttagoló, részletnagyító leírásában, a mondatfűzés megakasztásában, a szövegegység megbontásában. Innentől kezdve párhuzamok, analógiák, ismétlődések, szimmetriák és variációk összekötésével próbál a Mészöly-olvasó felismerni valami szisztematikus rendet, sokszor hiába. A Mészöly-próza kiváló terep az olvasás komplex tudatműködéseinek megfigyelésére. Képei, leírásai az olvasó képzelőerejét, a dezintegráció analitikus műveletei a tudatos figyelmet igénylik. Az olvasó egyik bekezdésben a látványba belefeledkezett filmnézőnek, a következőben jeleket gyűjtő nyomozónak érezheti magát.

Az integrativitás imént hosszan felsorolt „változóit” az öt poétikai alapsajátosságra is alkalmazzuk. Két példa:

Az olyan művek között, amelyekben a példázatosság egyaránt hangsúlyos olvasási ajánlat, a példázatosság *integrativitásának mértékével* tehetünk különbséget. A *Jelentés öt egerről* című elbeszélésnek a hatalmi példázat integránsabb része, mint a *Saulusnak* vagy a *Filmnek*. Az elsőben az állatmese elhagyhatatlan interpretánsnak tűnik, a példázat érthetősége a műegész tétje. Az exemplum műfaji hagyománya a *Saulusban* is kitüntetett szempont, de a példázatosság többértelmű, nehezen rögzíthető, ezáltal inkább dezintegratív, mint integratív

tényező. A *Film* esetében ugyan a példázatos olvasás lehetősége nem zárható ki (a vallató kamera mint elnyomó), mégis durva redukciónak éreznék erre a kulcsra bízni a rendkívül komplex mű értelmezését, a regény korabeli példázatos olvasata ma kritikátörténeti érdekességnek számít. Látható, hogy a négy narrációpoétikai alaptípus esetében sem állandókról van szó. A metaforikus és metonimikus nyelvi logikák jakobsoni megkülönböztetése eleve polarizált fogalom pár. Általános tendenciaként elmondható, hogy a metonimikus szerveződésű epikus művek inkább integratívak, a metaforikusak pedig dezintegratívak, noha beszélhetünk metaforikus integrációról is. A *Teréz krónikája* és az *Anyasírató* például egyaránt egy-egy nő sorsát meséli el, akiknek életét a háború és az ötvenes évek tette tönkre. Mindkét elbeszélés lineáris, kerüli a kronológia felbontását, a kitérőket, a főalakra koncentrálnak. A műveket az élettörténet logikus egysége, az egymásból következő cselekményelemek, valamint az előadásmód történettel harmonizáló tonalitása integrálja. Ám az *Anyasírató*ban fontos szerepet játszik egy metaforikus motívumsor (a róka története), amely oldja, bár nem számolja fel a metonimikus integrációt.

Összefoglalva tehát: a dezintegráció prózája alatt nyelvkritikus irodalomfelfogást értünk, amely szkeptikus a történetmondással szemben (pl. *Az atléta halála*), a narratív integráció helyett a leírást és a leírások mellérendelő elrendezését részesíti előnyben (pl. *Pontos történetek, útközben; Nyomozás 1–4.*). A szövegrészek közötti logikai és akár szemantikai kapcsolatokat elbizonytalanítja (pl. *Saulus, Alakulások*). A dolgoknak nem mélysége van, hanem sokasága (pl. *Pontos történetek...*). Szisztematizált rendet sugall, de nagy gondot fordít arra, hogy a sugalmazott rend kiismerhetetlen maradjon (pl. *Saulus, Film*). Stiliztikai puritanizmus (*Pontos történetek...*), vagy éppen erőteljes, önállósuló képesség (*Saulus*) jellemzi, és a saját elbeszélő pozícióval szembeni gyanakvás (*Az atléta...*, *Nyomozás*). Ennek a műcsoportnak a prózaforulat a legközvetlenebb irodalomtörténeti kontextusa, amelyben Mészölynek éppen az itt felsorolt, 1966 és 1977 között megjelent művei játszottak kezdeményező szerepet. Nem véletlen, hogy ez a szakasz lett „a” Mészöly-kanon. A prózaforulat felfogható úgy, mint a dezintegratív prózaformák aranykora és az integratív (metonimikus, realista) elbeszélő rendek látványos válságának kora. Mészöly hatása ekkor rövid idő alatt nagyon széles körű lett, az induló író- (és kritikus-) generáció legkreatívabb képviselőinek inspirálta műveit, irodalomfelfogását. A „korai” Mészöly ugyanakkor néhány kivételtől (pl. *Magasiskola*) eltekintve árnyékban maradt. Az első húsz alkotói év alulértékelttségének egyrészt Mészöly érvényesülésének akkor még rendkívül agresszív kultúrpolitikai akadályozása, másrészt a dezintegratív műcsoportnak előzményeket elhomályosító, példátlan sikere az oka.

Az újabb változás a *Film* után vagy inkább közben következett be. Ezzel eljutottunk az életmű konszenzuális fordulópontjához. Mészöly pályáján a dezintegráció-elvű próza rendkívüli sikere közben jelent meg az integratív próza igénye. Erre lehetett a legkevésbé számítani. Akkor váltott, amikor a hosszú parkoltatások után végre sikeres lett, sőt divatba jött, amikor jó nevű kritikusok magasztalták, és a fiatal, ígéretes írók mesterként tekintettek rá. A kritika a pillanatnyi meglepődésen túljutva legtöbbször a „történet visszatérése”-ként, a „történet rehabilitálása”-ként, nosztalgiaként, a hangnem oldódásaként, olykor pedig „visszalépésként” értelmezte az újabb pályamódosulást. A hetvenes évek vége és a kilencvenes évek közepe közötti, a *Szárnyas lovak* (1979) kötettel induló pályaszakaszt Mészöly és a kritika szóhasználatával összhangban pannon prózának nevezzük. Ez egy sok szállal összefonódó, az eddiginél átjárhatóbb, gazdag és változatos rövidpróza szöveg univerzum. Általános jellemzője a modernség előtti és a modernség perifériájára szorult történeti, kultúrtörténeti és irodalmi hagyományok felé fordulás, klasszikus minták és mitológiai architextusok mozgósítása. A művekre a múlt intenzív jelenléte, egyben elvesztésének belátása jellemző. A múlt rekonstruálhatatlanságának tapasztalatát a dezintegratív művek nyilvánvalóvá tették, a pannon próza ezt a tapasztalatot megtartja, de – és ez a legfontosabb különbség – álcázza, rejti.

A könyvben többször kitérünk regénytervekre és e tervek megíróulásának kérdéseire is. Elmaradásukat Mészöly olykor kudarcént élte meg, és volt, hogy (a szerzőt egyébként támogató) kritika is akként regisztrálta. Ide tartozik (egy pillanatra visszalépve a hatvanas évekhez) a háborús nagyregény megírhatatlanságának kérdése, később elsősorban a többnyire *Anno* címen emlegetett történelmi nagyregény, illetve a családtörténelmi nagyregény terve. A harmadik pályaszakasz „főszereplője” a térség. Táguló földrajzi körökben: Tolna megye, Dél-Dunántúl, Kárpát-medence, Közép-Európa múltja, legfőbb ambíciója pedig a regionális és családtörténelmi múlt fikcionalizálása egy félig történelmi, félig imaginárius mitológia kidolgozásának segítségével. A monográfia utolsó fejezeteiben annak bemutatására teszünk kísérletet, hogy a történet visszatérése nem jelent visszatérést a tradicionális elbeszélőpoétikához. Ami műfaji és formai integrációnak látszik – az anekdota, a bűnügyi történet, a családtörténelmi és történelmi próza műfaji kódjai – voltaképpen nem más, mint álintegráció. Az olvasó szerves formaegység iránti és az áttekinthető, megnyugtató múltértelmezés iránti nosztalgiáját kihasználó stratégia, ám a művek többsége semmit sem ad fel a hetvenes évek dezintegratív alapállásából. A pannon próza módosulása tehát úgy írható le, hogy a látványos dezintegrációt felváltja a *látszólagos* integráció, azaz az *álintegratív* forma.

A Mészöly-próza sokfélesége azonban ekkor sem szűnt meg. A látszólagosan integratív elbeszélések mellett megjelenik néhány ténylegesen integratívnak nevezhető is, s vannak köztük kiemelkedők (*Szárnyas lovak*, *Anyasirató*). Az álintegratív elbeszélések pedig közelebbről nézve többféle változatot képeznek, összefüggésben többek között azzal, hogy milyen nagyepikai terv (történelmi regény, családregegy, történelmi allegória stb.) alternatív megvalósulásai lettek. Fontos azonban már itt hangsúlyozni, hogy a kései rövidpróza egyes darabjai (az elbeszélések mellett a két kisregény, a *Megbocsátás* és a *Családáradás*) semmi esetre sem tekinthetők a tervezett, de elmaradt nagyepikai integráció pótmegoldásainak. A nagyszabású terveknek köszönhetően a rendkívül sűrített kisformák nagyepikai illúziót kaptak. A látszatintegráció lényege épp ebben van. A tradicionális elbeszélő műfajok és minták integratív erejének kihasználásában, egyúttal a formaépségük kijátszásában, finom technikákkal kivitelezett kompromittálásában, enyhe, de határozott ironizálásában. A hagyomány mindössze „öt centis” elmozdításában:

Lóg a falon egy realista kép, csak éppen abban különbözik minden más realista képtől, hogy az egész – mondjuk – balra öt centit ferde. Hát ez a ferdtetés, ez az öt centi – ez pokolian nehéz. Ami nem csoda, mert ez az öt centi vagyok én, vagyunk mi, a mi századunk. Valami ilyesmi lesz, ha sikerül. Ezen dolgozom.⁷

A pannon prózák legjobbjai semmiben sem maradnak el akár a hatvanas, akár a hetvenes évek csúcsteljesítményeitől, s ezt fogadtatásuk is igazolja. Nagyon leegyszerűsítve tehát, az újabb fordulat újabb hullámot vetett. Ez a „kései” váltás igazolja leginkább Béládi fent idézett összefoglalását: Mészöly megint nagyon „mást csinált, mint amit előre kiszámítani vagy várni lehetett tőle”.

A monográfia második és harmadik nagy egységének töréspontja ezúttal sem ott van, ahol ezek után „lennie kellene”. A hetvenes évekbeli, még dezintegratív formálású, a *Szárnyas lovak* előtt keletkezett elbeszélések egy csoportját (*Nyomozás 1–4.*, 1971–1988; *Térkép repedésekkel*, 1971; *Lesiklás*, 1976) itt, az utolsó részben tárgyaljuk. Egyrészt azért, mert elbeszélte világuk a pannon prózához köti ezeket, másrészt azért, mert időben „összecsúsznak” az első, hetvenes évek első felére datált álintegratív elbeszélésekkel (*Térkép Aliscáról*, 1973; *Anno*, 1975), újabb példát adva különböző elbeszélőpoétikák egyidejű jelenlétére. A fő ok

⁷ MÉSZÖLY Miklós és ALEXA Károly, „Beszélgetés”, *Jelenkor* 24, 1 (1981): 7–20, 19.

azonban mégis az volt, hogy a tematikusan összetartozó művek egymás melletti tárgyalásával lehet a kontrasztosan megmutatni dezintegráció és álintegráció különbségét.

III. Új eredmények tételes összefoglalása

III/1. Korszerű szintézis. Mint említettük, negyedszázaddal Thomka Beáta első, meghatározó Mészöly-monográfiája után indokoltta vált új szintézissel kísérletet tenni. Egyrészt az azóta megjelent források (levelezéskötetek, műhelynaplók), és újabb kutatási eredmények bevonásával sikerült tágítani a Mészöly-életmű értelmezési tereit. Másrészt nem sokkal Mészöly halála után még az özvegygel, illetve Mészöly számos barátjával, ismerősével, kortárs értelmezőjével sikerült kapcsolatba lépni, akik hol interjúval, hol beszélgetéssel, hol csak egy-egy fontos észrevétellel segítettek az összefüggések megértését. Harmadrészt az elmúlt negyedszázadban az irodalomtörténeti kutatás technikai feltételei ugrásszerűen fejlődtek, szövegek sokasága vált hozzáférhetővé internetes archívumokban (DIA, Arcanum stb.). Ez az intra- és intertextusok felismerésében, illetve a szakirodalmi keresések területén is hatalmas előnyt jelentett.

III/2. A heterogenitás leírása és megőrzése. A II. pontban felvázolt segédfogalmak mátrixa alapján (ld. az integrativitás fogalomköre) Mészöly heterogén munkásságának rendszerszerű leírására tesz ajánlatot a monográfia. Ezzel egységes fogalmi keretben válik értelmezhetővé a középső, (eddig is igen nagy presztízsű) alkotói korszak, a kései (némileg vitatottabb megítélésű) „pannon próza”, valamint a (nagy részben árnyékban maradó) első húsz év. Ugyanakkor annak érdekében, hogy a sokféleségben felismert absztrakt rendszerszerűség ne legyen a sokféleség felszámolása, néhány óvintézkedést kellett bevezetni. A két legfontosabb ezek közül:

1. A leírás igyekszik egyensúlyt tartani a tipológia és kronológia elvei között, azaz figyelembe veszi, hogy az egyes alkotói időszakokban egymástól különböző poétikai elvek szerint dolgozott Mészöly.
2. A poétikai megoldások csak tipológiai, de nem minőségi különbséget jeleznek, azaz a „heterogenitás” nem azt jelenti (eufemisztikusan), hogy „hullámzó színvonal”, hanem azt, hogy nehezen felmérhető sokféleség.

Remélhetőleg sikerült igazolni a kiinduló tézist, miszerint „Mészöly Miklós eltérő poétikai felfogások szerint alkotott különböző módokon kiemelkedő műveket.”

III/3. Recepciótörténeti eredmények

- Feltártuk az ötvenes-hatvanas évek kultúrpolitikai körülményeinek hatását az életmű alakulására,
- a hosszan tartó „szilenciumok” körülményeit, amelyek a megkésett fogadtatást, a műfajválasztást (mesék, bábjátékok, az ifjúsági regény) is befolyásolták,
- a hivatalos kritikában használt „egzisztencializmus-vád” kritikai kampányát, (amelyet Mészölyön kívül mások ellen is bevetettek).
- A Mészölyről szóló, (korábban nem vizsgált) ügynökjelentéseket is bevontuk a recepciótörténetbe.
- Sorra vettük az ideológiai támadásokat, amelyeknek Mészöly évtizedekig ki volt téve. (Pl. az „Ablakmosó-botrány”, a „Magyar Tallózó-ügy” stb.)
- Vizsgáltuk a Mészöly-defenzió fontosabb értelmezőinek fellépését (Béládi, Bori, Rónai, Nádas Péter mint fiatal kritikus), a „nyugati magyar” kritikusok (pl. Albert Pál, Karátson Endre) és jugoszláviai magyar kritikusok függetlenebb nézőpontját.

-Feltártuk a magyar kritikában a hetvenes-nyolcvanas években lezajló paradigmaváltást, melynek a Mészöly-recepció volt az egyik fókuszpontja. (Balassa Péter, Jankovics József, Kulcsár Szabó Ernő, Szegedy-Maszák Mihály, Szörényi László, Thomka Beáta és mások fellépése).

-Vizsgáltuk Mészöly külföldi megjelenéseit, meginduló, majd „félbemaradt” sikerét. (Ennek részletesebb kidolgozására a monográfia után megjelent tanulmányban került sor.)

-Igyekeztünk leírni a sokféleképp értelmezett Mészöly-hagyományt:

-fiatalabb magyar írók Mészöly-legendáriumának tipikus elemeit (összevetve az Ottlik-befogadás olykor kultikus jellegzetességeivel)

-A Mészölyt mint művészi mintát, illetve mint értelmiségi szerepmintát (politikai, etikai összetevők) értelmező megszólalások különbségeit.

III/4. A magyar prózatörténeti vizsgálatok eredményei

A kortárs magyar próza számos prominens írójáról elmondható, hogy nem csak mesterként emlegetik Mészölyt, hanem műveikben is többé-kevésbé komplex poétikai és intertextuális kapcsolatokat létesítenek írásaival. Ezeknek egy részét, mint a mai próza előző pontban említett Mészöly-hagyományait, műelemző fejezetek vizsgáljuk szövegközeli szinten.

-Az *atléta halála* összevetése Ottlik Géza *Iskola a határonjával*, illetve a mindkét regényt mint elődszöveget felhasználó Esterházy Péter-féle *Függővel*.

-Németh Gábor *Egy mormota nyara* c. regényének elemzése összevetve két legfontosabb elődszövegével, Camus *Idegenjével* és Mészöly *Koldustáncával*.

-Márton László *Árnyas főutcájának* elbeszélői hangjának és pozíciójának összevetése Mészöly *Filmjével* (többes szám első személyű elbeszélő, illetve az elbeszélői részvétlenség kérdése).

-Rövidebb összevetések a közép-európai regionális múlt fikcionalizálásának poétikai megoldásai kapcsán, a pannon próza fontos ihlető szerepe pl. Darvasi Lászlónál, Láng Zsoltnál és másoknál.

-Zoltán Gábor (és a budai második kerület nyilas múltjának feldolgozása, melyben Zoltán *Orgiája* felől szemlélve Mészöly *Filmje* az egyedüli számottevő irodalmi előzmény.)

-Nádas Péter prózája (mint a mészölyivel egy időben párhuzamosan alakuló, majd az övétől jelentősen eltérő életmű) több helyen is fontos része a monográfia elemző kontextusainak. Önálló alfejezeteket kapott a *Pontos történetek, útközben* összevetése a korai Nádas-novellisztikával, illetve a *Film* összevetése a *Párhuzamos történetekkel*.

Ezek az elemző fejezetek hivatottak kifejtetni azt az állítást, hogy „Mészöly nemcsak művei önértéke miatt, hanem a magyar próza alakulástörténete szempontjából is kiemelkedően fontos szerző.” Ugyanakkor a fontosság pusztá demonstrálása helyett a magyar prózai Mészöly-hagyományok sokféleségét kívántuk érzékeltetni, például azt, hogy az egyes Mészöly-hagyományok Mészöly más-más alkotói korszakait és vonásait emelték ki.

III/5. A komparatistikai vizsgálatok eredményei

A négy kiinduló tézis egyike szerint „Mészöly volt korának egyik legeurópaibb magyar írója.” Ezt komparatistikai vizsgálatokkal igyekeztünk alátámasztani. Azok a huszadik századi, részben Mészöly-kortárs szerzők kerültek fókuszba, akikre Mészöly hangsúlyosan reflektál esszéiben, riportban, naplóban és akikkel leginkább termékenynek tűnt az egyes Mészöly-művek összevetése. Így a legtöbbet szereplő Camus és Beckett mellett Franz Kafka, Andy Warhol, Alain Robbe-Grillet és Gabriel García Márquez (irodalmi, dramatikusan és mozgóképes) műveivel folytatott mészölyi dialógust tártuk fel részletekbe menően. Ugyanakkor a 12.8 alfejezet kitér arra, hogy melyek voltak a felsoroltakon kívül a Mészöly számára fontos szerzők, műveltségi területek és korszakok. (Felhasználva a megjelent Mészöly-művek utalásait, a szerző olvasmánynaplóit, cédulázásait, Szekszárdon őrzött könyvtárának lapszéli bejegyzéseit.) A komparatív vizsgálat több esetben nem maradt kétoldalú, hanem a hálózatszerű kiterjesztésre

is kísérletet tettünk. Például nemcsak azt vizsgáltuk meg, hogy Mészöly hogyan értelmezi Camus-t, hanem például a *Saulus* Camus-inspirációját összevetettük Kertész Imre *Sorstalanságának* Camus-höz köthető poétikai vonásaival, vagy Mészöly Beckett-tel folytatott „hitvitájának” elemzésekor kitértünk Pilinszky hasonló Beckett-értelmezésére. Ugyanígy Mészöly egyes műveinek *nouveau romanesque* vonásait Nadas Péter hasonló, és részben Mészöly hatására folytatott rövidprózai kísérleteivel állítottuk párhuzamba. Mészöly nyolcvanas évekbeli García Márqueztól ellesett megoldásai szintén összevethetők voltak más magyar szerzőknél (Bodor Ádám, Darvasi László, Láng Zsolt, Gion Nándor) jelentkező García Márquez-utalásokkal. Igyekeztünk érzékeltetni, hogy akármilyen kiemelkedő író is Mészöly, a kulturális és irodalmi transferek nem elszigetelt, egyéni teljesítmények, hanem megvan a maguk közege, kontextusa. És ami a kontextust illeti: a könyv hangsúlyozza, hogy a felsorolt külföldi szerzők (García Márquez kivételével) az államszocializmus idején „polgári válságtermékek” minősültek, tehát hazai befogadásukat a kultúrpolitikai erőter is befolyásolta.

A kortárs magyar és világirodalmi összevetések horizontális kitekintések, melyek a monográfia műfajspecifikus egyfókuszúságát hivatottak csökkenteni. Ezek felhívják a figyelmet, hogy a mészölyi életmű olyan csomópontja a hálózatként felfogható kultúrának, amelyből nézve e hálózat komplexitása, sűrűsége rendkívül jól látható.

III/6. Filológiai eredmények

-Az alkotótársi kapcsolat feltárása. A hagyatékban hozzáférhető Polcz Elaine magnóra mondott erdélyi és dunántúli útijegyzeteinek gépirata, amely Mészöly *Pontos történetek, útközben* című regényének nyersanyaga volt. Bár többen is emlegették a házaspár környezetében, hogy Polcznak volt része a regény elkészültében, a kérdést nem vizsgálták korábban. A gépirat fényében Polcz szerepe olyan jelentős a műben, hogy mai fogalmainkkal bizvást szerzőpárosnak tekintenénk őket. A könyv 10. fejezete ebből a szöveggenetikai kérdésből kiindulva tárja fel az íróházaspár alkotótársi dinamikájának tágabb kérdéskörét, más műveket is (pl. Polcz: *Karácsonyi utazás, Asszony a fronton*) bevonva a vizsgálatba.

-A mészölyi intertextuális poétika. A *Pontos történetek* korántsem az egyetlen olyan Mészöly-mű, amely egy vagy több elődszöveg átíratának tekinthető. Bár erre a gyakorlatra talált már példákat a Mészöly-kutatás (Thomka Beáta, Jankovics József, Szajbély Mihály, Győry Orsolya), eddig nem vált konszenzuállissá, hogy a szövegköziség mindenütt – minden műfajában és korszakában – erőteljes Mészölynél. Ahogy Thomka felhívta rá a figyelmet, a Mészölyre jellemző szövegköziség karakteresen eltér attól a paradigmától, ami a kor magyar prózájában Esterházyhoz köthető. Ebben a kérdésben a *Műhelynaplók* volt az áttörést hozó forráskiadvány, amely Thomka műhelyéből egyes kutatókat a kérdés felé terelt. A monográfia ezt a kutatási irányt több ponton gazdagította. A *Pontos történeteken* kívül több más Mészöly-mű elődszövegét sikerült azonosítani. A filológiai feltárás sok esetben más fénybe helyezett műveket: például a *Sziklák alatt* című, nem különösebben nagyra értékelt Mészöly-elbeszélést tanulságos Tatay Sándor *Ház a sziklák alatt* című regényével együtt olvasni, mert az összehasonlításban plasztikusan látható a mészölyi elmozdulás a realista konvenciótól. Vagy éppen egészen meglepő, ahogy Mészöly egy eddig feltáratlan forrás (Richard N. Coe angoltól franciára fordított tanulmánya) alapján vitatkozik Samuel Beckett-tel, Beckett Isten-képével egyik esszéjében, amelyet leginkább termékeny félreértésnek lehet tekinteni. A konkrét filológiai vizsgálat sokat elárul arról, hogy Mészöly olykor mennyire (nem) mélyült el vitapartnerei írásainak megismerésében.

-A meg nem írt regények. Világossá vált, hogy Mészöly többször emlegetett, és a hagyatékban is jelentős nyomokat hagyó meg nem valósult nagyepikai tervei (az *Anno*, a *Muslincák*, a *Szent*

Johanna-parfrázis stb.) a legkevésbé sem művészi kudarcok dokumentumai, hanem a létrejött életmű fontos értelmező kontextusai.

-A családtörténeti ciklus. A „pannon próza” néhány kulcsművének (a *Megbocsátás*, a *Családáradás*, a *Magyar novella*) keletkezéstörténeti rekonstrukciója alapján a monográfia javasolja a *családtörténeti ciklus* műcsoport elkülönítését, (13.3.4 alfejezet). A nyilvánvaló motivikus és tematikus kohézió mellett a szövegek első változatainak keletkezési évszáma is indokolja azt, hogy ezt a „pannon próza” tágabb csoportján belül is a többenél szorosabban összetartozó, ciklusszerű rendszerként értelmezzük.

III/7. A nem szépprózai munkásság. Mészöly néhány költői kísérlete valószínűleg nem több érdekes hangpróbánál. Dráma- és esszéírói munkássága viszont eredeti és jelentős. Az előbbit mint igen ígéretes, de hatástalan korai modernista színházi kezdeményt írjuk le, mivel színpadi szerzőként szinte semmi érvényesülési teret nem engedett Mészölynek a kultúrpolitika, az utóbbit pedig mint az alkotóműhely különösen magas szintű önreflexióját elemezzük. Mészöly irodalmi, filozófiai, teológiai tárgyú írásai, jegyzetei, olvasmányaplói, társművészetekkel (film, színház, zene) kapcsolatos írásai közül sok a maradandó, sőt néhányuk a huszadik századi magyar esszé antológiadarabjának tekinthető. A nyolcvanas években keletkezett, történeti-politikai, Bibóhoz, Szűcs Jenőhöz kötődő, a közép-európai regionális önfelismeréssel dialogizáló írásai, illetve a magyar nemzettudattal kapcsolatos esszéisztikája a maguk korában fontosak, úttörők voltak, mára viszont veszítettek frissességükből.

III/8. Életrajzi kutatás. A szerzői monográfiák hagyományosan életrajzi narratívát követtek, ettől a gyakorlattól azonban az utóbbi évtizedek monográfia-írói – a biográfia-központú irodalomértelmezést illető jogos szkepszissel – eltekintenek. A biográfiai redukció rég feltárt csapdáit elkerülendő a Mészöly-könyv szerkezete sem életrajzi narratívára épül, sőt olykor a művek kronológiai rendjétől is eltér. A szerző életrajza húsz lapos (657-687) függelék a könyv végén. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy az életrajz teljességgel irrelevánssá vált. Túl azon, hogy a filológiai kutatás sem nélkülözheti a lehető legpontosabb életrajzi rekonstrukciót, az életmű számos kontextuális összetevője értelmezhetlenné vált volna, ha nem vesszük figyelembe például Mészöly második világháborús részvételének őt magát is foglalkoztató kérdéseit (emberlés, dezertálás, menekülés), Mészöly háború utáni megélhetést biztosító munkái során szerzett tapasztalatait (terménybegyűjtő- és kitelepítő-osztagnál kocsikísérőként), valamint Mészöly és a kultúrpolitika viszonyát. A szövegek keletkezéstörténete szempontjából megkerülhetetlen volt a házaspárnak a levelezés és a hagyatéki anyagok alapján rekonstruálható története, vagy éppen a Mészöly-Nádas barátság története, amelyek jelentős nyomhagyásai vannak mindkét író életművében. Szintén életrajzi rekonstrukció alapján volt gazdagítható Mészöly bel- és külföldi kapcsolatrendszerének kérdéscsoportja, ezen információk figyelembe vétele nélkül a recepciótörténeti kutatás igen nehézkes lenne.

IV. A témában megjelent egyéb publikációk

1. Tanulmányok a monográfia megjelenése óta

1. SZOLLÁTH, Dávid. „La politica e la poetica dell’outsider nella prosa di Miklós Mészöly e Iván Mándy”, fordította Claudia TATASCIORE. *Studi Finno Ugrici* 5, 3. sz. (2023), hozzáférés: 2023.10.26, <https://doi.org/10.6093/1826-753X/9865>.

2. SZOLLÁTH Dávid. „Hatalom, hierarchia és állatábrázolás Mészöly Miklós ötvenes-hatvanas évekbeli prózájában”. *Somogy* 50, 1. sz. (2022): 5–16. hozzáférés: 2023.10.26, <http://berzsenyi-tarsasag.hu/somogy-folyoirat/folyoirat-archivum/somogy-folyoirat-2022-1szam.html>
3. SZOLLÁTH Dávid. „»Egyszerűen csak állat«: Az állatábrázolások sokfélesége Mészöly Miklós prózájában”. In *A teremtmények arca – tárgyak, emberek, állatok: Mészöly Miklós és Pilinszky János műveinek posztantropocentrikus olvasatai*, szerkesztette SELYEM Zsuzsa és SERESTÉLY Zalán, 11–21. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 2022. [ISBN 9786067392227].
4. SZOLLÁTH Dávid. „»És ebből sok minden átcúszott az irodalomba...«: Mészöly Miklós és Szigeti László *Párbeszédkiérletéről*”. In *Párbeszédkiérlet*, szerkesztette TÓTH-CZIFRA Júlia, 275–288. Budapest: Kalligram Kiadó, 2022. [ISBN 9789634682721].
5. SZOLLÁTH Dávid. „Halfway to Success: Miklós Mészöly's Departure for a West-European Career and the Hungarian Literary Émigré Network”. In *Contemporary and Recent Hungarian Fiction: Reception and Cross-cultural Interpretations*, szerkesztette Tibor GINTLI and János KENYERES, 81–94. Budapest: ELTE, Cser Publishing House and ELTE University Press, 2022. [ISBN 978-963-489-530-5]. https://www.eltereader.hu/media/2022/12/BTK_Kenyeres_Gintli_Contemporary-Hungarian_web_jav.pdf (hozzáférés: 2023.10.26.)
6. SZOLLÁTH Dávid. „A félbemaradt siker: Mészöly Miklós nyugat-európai indulása és a magyar irodalmi emigráció”. *Irodalomtörténeti Közlemények* 125 (2021): 321–333. <http://itk.iti.mta.hu/megjelent/2021-3/szollath.pdf> (hozzáférés: 2023.10.26.)

2. Tanulmányok a monográfia megjelenése előtt

1. SZOLLÁTH Dávid. „Az *ablakmosó* és az »ablakmosó-botrány«”. *Műút* 65, 3.sz (2020): 37–45. <https://muut.hu/archivum/36156>. (hozzáférés: 2023.10.26.)
2. SZOLLÁTH Dávid. „Abszurd vagy tragédia?: Mészöly Miklós Beckett-értelmezése és a *Bunker*”. *Jelenkor* 63 (2020): 645–653. (hozzáférés: 2023.10.26.) <https://www.jelenkor.net/archivum/cikk/16026/abszurd-vagy-tragedia>
3. SZOLLÁTH Dávid. „Az el nem mondható elmondásának művészete: Utószó”. In MÉSZÖLY Miklós, *Jelentés öt egérről*, 273–292. Mészöly Miklós művei. Budapest: Jelenkor Kiadó, 2020.
4. SZOLLÁTH Dávid. „Narrative Style and Gender Relations in the Creative Relationship of Miklós Mészöly and Elaine Polcz”. *Hungarian Cultural Studies* 12, 1. sz. (2019): 239–254. Hozzáférés: 2023.10.16, <https://doi.org/10.5195/ahca.2019.361>.
5. SZOLLÁTH Dávid. „Mészöly sikeres kudarcai: Utószó”. In MÉSZÖLY Miklós, *Sötét jelek*, 448-460. Mészöly Miklós művei. Budapest: Jelenkor Kiadó, 2019.
6. SZOLLÁTH Dávid. „Mészöly Miklós korai novellisztikája és a *Koldustánc*”: Utószó. In MÉSZÖLY Miklós, *Vadvizek*, 91–112. Mészöly Miklós művei. Budapest: Jelenkor Kiadó, 2018.
7. SZOLLÁTH Dávid. „Mészöly és társa: A *Pontos történetek, útközben* és a Mészöly-Polcz munkakapcsolat”. *Jelenkor* 61 (2018): 66–76.
8. SZOLLÁTH Dávid. „A *Magasiskola* öt olvasata”. *Jelenkor* 61 (2018): 1169–1175.
9. SZOLLÁTH Dávid. „A történet visszatérése és a »latin-amerikai szál« a kései Mészöly-prózában”. *Literatura* 42 (2016): 319–334.

10. SZOLLÁTH Dávid. „A történeti összefüggés rejtélye mint elbeszélő forma: Mészöly Miklós: *Film*; Nádas Péter: *Párhuzamos történetek*”. *Jelenkor* 58 (2015): 997–1004.

11. SZOLLÁTH Dávid. „Olvasásmódok ütközése: Mészöly Miklós: *Az atléta halála*”. In *Pontos észrevételek: Mészöly Miklóstól Nádas Péterig és vissza*, szerkesztette BAGI Zsolt, 9–50. Budapest: Jelenkor Kiadó, 2015.

12. SZOLLÁTH Dávid. „Traumatikus múlt, önreflexív próza és történelmi fikció: Mészöly Miklós: *Film*, Márton László: *Árnyas fűtca*”. In *Bevésett nevek: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem holokauszt és második világháborús emlékművének felavatásához kapcsolódó konferencia*, szerkesztette SZÜCS Teri, 324–337. Budapest: ELTE BTK, 2015.

13. SZOLLÁTH Dávid. „Le débat avec le maître: Les essais de Miklós Mészöly sur Camus”. In *Camus de l'autre côté du Mur: Réceptions de l'oeuvre camusienne*, szerkesztette Judit MAÁR és Krisztina HORVÁTH, 209–216. Paris: Éditions L'Harmattan, 2014.

14. SZOLLÁTH Dávid. „»Să formulăm Europa Centrală și de Est în proză«: Despre eseurile din anii optzeci ale lui Miklós Mészöly”. Fordította Lajos NÓTÁROS. *Arca, Revista de Cultura* 4, 7–9 (2009): 79–87.

15. SZOLLÁTH Dávid. „»Kelet-Közép-Európát kellene megfogalmaznunk prózában«: Mészöly Miklós nyolcvanas évekbeli esszéiről”. In: *Thomka-symposion: Ünnepi kötet Thomka Beáta köszöntésére*, szerkesztette KISANTAL Tamás, MEKIS D. János, P. MÜLLER Péter és SZOLLÁTH Dávid, 288–301. Pozsony: Kalligram Kiadó, 2009.

16. SZOLLÁTH Dávid. „Terrain neutralisé et terrain culturel”. In *Temps, Espaces, Langages: la Hongrie a la croisée des disciplines: Actes du colloque des 7-8-9 décembre 2006*, szerkesztette Judit MAÁR és Patrick RENAUD, 315–320. Paris: L'Harmattan, 2008.

17. SZOLLÁTH Dávid. „A példázatosság, az allegorizáló olvasás és a kultusz kérdései a Mészöly- és az Ottlik-kritikában”. In *Hatalom és kultúra : az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.)*, szerkesztette JANKOVICS József és NYERGES Judit, 268–284. Budapest: Nemzetközi Magyarástudományi Társaság, 2004.

18. SZOLLÁTH Dávid. „Az egzisztencializmus mint vád és a Camus-hasonlat a Mészöly-kritikában”. *Jelenkor* 45 (2002): 97–104.

19. SZOLLÁTH Dávid. „Terepséta: A fikció tere és az elbeszélői nézőpont Mészöly Miklós pannon-prózájában.” *Literatura* 26 (2000): 170–190.

3. Szerkesztés, szövegkiadás

1. MÉSZÖLY Miklós. *Az atléta halála*, szerkesztette, utószó SZOLLÁTH Dávid. Mészöly Miklós művei. Budapest: Jelenkor Kiadó, 2017.

2. MÉSZÖLY Miklós. *Sólymok csillagvilága*. szerkesztette, utószó SZOLLÁTH Dávid. Mészöly Miklós művei. Budapest: Jelenkor Kiadó, 2016.

3. MÉSZÖLY Miklós. „Széjjegyzetek az irodalmi esély és handicap kérdéséhez – Mészöly Miklós kiadatlan francia nyelvű előadása”. Fordította és szerkesztette SZOLLÁTH Dávid. *Kalligram* 16 (2007): 41–44.

4. Ismeretterjesztő cikkek és recenziók

1. SZOLLÁTH Dávid. „Mészöly és Konrád: Kapcsolattörténeti epizódok”. *Litera.hu*. Hozzáférés: 2023.09.26, <https://litera.hu/irodalom/publicisztika/szollath-david-meszoly-es-konrad-kapcsolattorteneti-epizodok.html>.
2. SZOLLÁTH Dávid. „Mészöly Miklós irodalmi emlékezete”. *Litera.hu*. Hozzáférés: 2023.09.26, <https://litera.hu/irodalom/elso-kozles/szollath-david-meszoly-miklos-irodalmi-emlekezete-kommentalt-szemelvenygyujtemeny.html>. (2021)
3. SZOLLÁTH Dávid. „*Nem fér bele az írópályák szentesített sablonjába*” – száz éve született Mészöly Miklós. Hozzáférés: 2023.09.26, <https://abtk.hu/ismerettar/evfordulok/1696-szaz-eve-szulettet-meszoly-miklos>
4. SZOLLÁTH Dávid. „Szexualitás és politika. Mészöly Miklós két 1956 utáni novellájáról”. *Élet és irodalom*. Hozzáférés: 2023.09.26, <https://www.es.hu/cikk/2020-11-27/szollath-david/szexualitas-es-politika.html>. (2020)
5. SZOLLÁTH Dávid. „Utószó”. In MÉSZÖLY Miklós: *Az atléta halála*, 216. Mészöly Miklós művei. Budapest: Jelenkor Kiadó, 2017.
6. SZOLLÁTH Dávid. „»Végleges változatok a hagyatékból«: Mészöly Miklós: *Műhelynaplók*, Thomka Beáta: *Prózai archívum. Szövegközi műveletek*”. *Jelenkor* 50 (2007): 1069–1077.
7. SZOLLÁTH Dávid. „Kumria és Kártigám: Megjegyzések Grendel Lajos: *A tények mágiája* c. könyvéhez”. *Kalligram* 11 (2003): 100–113.

5. Másokkal készített interjúk

1. SZOLLÁTH Dávid. : „Készülni kell az őszi versenyekre” (Beszélgetés Komoróczy Gézával Mészöly Miklósról és Polcz Alaine-ről) *Jelenkor*: 64 pp 16-24 (2021) Hozzáférés: 2023.08.16, <https://www.jelenkor.net/archivum/cikk/16191/keszulni-kell-az-oszi-versenyekre>
2. SZOLLÁTH Dávid. „Mindent megragadni, mindent összesűriteni” (Beszélgetés Márton Lászlóval Mészöly Miklósról, a *Műhelynaplók* megjelenése kapcsán), *Kalligram*: 16 10 pp 45-50 (2007)

6. Mások által készített interjúk

1. TARDOS Károly. „»Egy életmű titkos dinamikája«: Beszélgetés Szolláth Dáviddal Mészöly Miklósról”. *Jelenkor* 65 (2022): 84–98. Hozzáférés: 2023.08.16, <https://www.jelenkor.net/archivum/cikk/16480/egy-eletmu-titkos-dinamikaja>
2. KORMOS Lili. „»Mészöly és a közösségi emlékezet«: Beszélgetés Szolláth Dáviddal”. *Jelen* 2 (2021): 48–51. Hozzáférés: 2023.08.16, <https://jelen.media/interju/a-kor-veg-re-utolerte-meszoly-es-a-kozossegi-emlekezet-1387/>
3. JÁNOSSY Lajos és SZEKERES Dóra. „»Még mindig meg tud lepni«: A hónap szerzője: Szolláth Dávid: Szolláth Dáviddal Mészöly Miklósról”, *Litera.hu*. Hozzáférés: 2023.08.16, <https://litera.hu/magazin/interju/szollath-david-interju.html>.
4. PAPP Sándor Zsigmond. „»A mára szabni Mészölyt«: Beszélgetés Szolláth Dáviddal Mészölyről és a monográfiáról”. *Könyvterasz.hu*, Hozzáférés: 2023.08.16, <https://konyvterasz.hu/a-mara-szabni-meszolyt-beszelgetes-szollath-daviddal/>.

5. RÁCZ I. Péter. „Szolláth Dávid irodalomtörténész a sokféle és új Mészölyök nyomában”. *Népszava*. Hozzáférés: 2023.08.16, https://nepszava.hu/3106813_meszoly-100-szollath-david-irodalomtortenesz-a-sokfele-es-uj-meszolyok-nyomaban.
6. BABOS Attila. „»Példakép és hivatkozási pont volt írógenerációk számára«: Interjú SZOLLÁTH DÁVIDDAL”, *Szekszárdi Vasárnap*. Hozzáférés: 2023.08.16, https://www.vagyonkezelokft.hu/images/szeva/2021/SzekszardiVasarnap20210124.pdf?fbclid=IwAR2rh13Nv9a3LZJoiYpotIT0DyJaBwoPWwh4K_BARgJRD35LRsO8LdJg9ZA.
7. BOTH Gabi. „»Egy hordó bor íze egy pohár konyakban«: Mondja róla monográfusa: Mészöly Miklós 100. születésnapjára”. *WMN*. Hozzáférés: 2023.08.16, <https://wmn.hu/kult/54348-egy-hordo-bor-ize-egy-pohar-konyakban--mondja-rola-monografusa-meszoly-miklos-100-szuletesnapjara>.
8. ORBÁN Gábor. „*Mészöly100* Interview avec Dávid Szolláth”. Fordította Anne VEEVAERT. Hozzáférés: 2023.08.16, <https://litteraturehongroise.fr/meszoly-100/>.
9. MÉSZÁROS B. Endre. „SZOLLÁTH Dávid új monográfiát írt a Mészöly Miklós centenáriumra”. *Új Dunántúli Napló*, BAMA. Hozzáférés: 2023.11.02, <https://www.bama.hu/helyi-kultura/2021/02/szollath-david-egy-uj-monografiat-irt-a-meszoly-miklos-centenariumra>.
10. KÁROLYI Csaba. „»Mi a garanciája egy életmű továbbélésének?«: Beszélgetés SZOLLÁTH DÁVIDDAL”. *Élet és irodalom* 65, 30. sz. (2021): 7. Hozzáférés: 2023.09.26, <https://www.es.hu/cikk/2021-07-30/karolyi-csaba/mi-a-garanciája-egy-eletmu-tovabbelesenek.html>
11. MILANOVICH Dominika. „»Mészöly gazdag életművéből szabad meríteni és soha vissza nem adni«: Beszélgetés SZOLLÁTH DÁVIDDAL”. *dívány.hu*. Hozzáférés: 2023.09.26, <https://divany.hu/vilagom/meszoly-miklos-szollath-david-interju/>.
12. NAGY Csilla. „A »kontextusváltás képessége«: Beszélgetése Szolláth Dávid irodalomtörténéssel a Mészöly-monográfia kapcsán.” *Irodalmi Szemle* 64, 2. sz. (2021): 79–92.
13. VERMES Nikolett. „Különböző »Mészölyök« léteznek: Interjú Szolláth Dáviddal”. *Könyvhét*. Hozzáférés: 2023.09.23, <https://www.konyv7.hu/magyar/menupontok/felso-menuesor/folyoirat/kulonbozo-meszolyok-leteznek--interju-szollath-davidal>.

7. Audiovizuális média

1. DÓZSA Katalin Dóra. „Kalendárium: Interjú SZOLLÁTH DÁVIDDAL Mészöly Miklósról”. *Kossuth Rádió*. Adásban: 2021. 01. 26., 15.00
2. FÜLÖP Andrea. „Kulturális programajánló MÉSZÖLY100: Kulturális programajánló Mészöly100. Beszélgetés Mészöly Miklósról és a monográfiáról”. *Magyar Katolikus Rádió*. Adásban: 2021. 01. 23. Hozzáférés:2023.11.06,<https://www.katolikusradio.hu/archivum.php?firstaudioid=9&mev=2021&mho=01&mnap=23&mora=09&mperc=04>.
3. GAZDAG József. „»Egy bátor ember. Mészöly 100«: Beszélgetés Szolláth Dáviddal és Szigeti Lászlóval – Rangadó Gazdag Józseffel”, *Pátria Rádió, Pozsony*. Adásban: 2021. 01. 18. Hozzáférés: 2023.11.06, <https://patria.rtvs.sk/clanky/rangado-derby/245525/egy-bator-ember>.
4. VALUSKA Gábor. „»Egyszerűen volt: Vagyis van«: Dokumentumfilm Mészöly Miklósról. Készítette Dévényi Zoltán, Papp Levente, Valuska Gábor, Valuska László, Megszólaló szakértők: Nagy Boglárka, Lovas Csilla, Szolláth Dávid.” *Jelenkor Kiadó – Könyves Magazin*. Hozzáférés: 2023. 09.26, <https://www.youtube.com/watch?v=cIglg7RSoks&t=139s>.

5. NAGY Boglárka. „Szabálytalan mozgások: A köztünk élő Mészöly Miklós”: Könyvbemutató beszélgetés a szekszárdi Mészöly Miklós Múzeumban. Hozzáférés: 2023.10.24, <https://www.youtube.com/watch?v=SpVMT1rEyNw&t=209s>.
6. SZOLLÁTH Dávid. *Artisjus-díj, bemutatkozó interjú*. Hozzáférés: 2023.10.24, <https://www.youtube.com/watch?v=mXFj21xitBw>.
7. VALUSKA László. „Valuska László beszélgetése Simon Mártonnal és Szolláth Dáviddal”. *Hálózatok Hete*. Hozzáférés: 2023.10.24, https://www.youtube.com/watch?v=mak3qoo_e5w.
8. SZOLLÁTH Dávid. *Előadása Mészöly Miklósról, Hamvas Béla Művelődési Ház, Szentendre 2021. február 27.* Hozzáférés: 2023.10.24, <https://www.youtube.com/watch?v=jbAj2B7ERZs&t=3345s>.
9. MÁRJÁNOVICS Diána. *Könyvbemutató beszélgetés SZOLLÁTH Dáviddal a kecskeméti Katona József Könyvtárban, 2021. jún. 18.* Hozzáférés: 2023.10.24, <https://www.youtube.com/watch?v=EBVp0CcWCgk&t=4s>.
10. SZOLLÁTH Dávid. *A világirodalom Mészöly Miklós szemével / Szegedi Tudományegyetem, AudMax Esték 2021. tavasz.* Hozzáférés: 2023.10.24, <https://www.youtube.com/watch?v=tkqEaXJh-pQ>.
11. SZOLLÁTH Dávid. *Beszélgetése a Jelenkor Kiadó Mészöly- Polcz- és Nádas-életműsorozatairól Bagi Zsolttal, Szkárosi Endrével és Szörényi Lászlóval. Írók boltja, 2016. február 2.* Hozzáférés: 2023.10.19, <https://www.youtube.com/watch?v=IfGdlwI0jRc&t=10s>.
12. MÉSZÁROS Sándor. *Irodalom és vidéke / 2007 Rádióbeszélgetés Mészöly Miklós Műhelynaplóiról Szolláth Dávid irodalomtörténésszel.* Hozzáférés: 2023.10.19, <https://www.youtube.com/watch?v=zoe7WEjCGgg&t=616s>.